

Фицик Л.А.

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Фицик І.Д.

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

КУЛЬТУРНИЙ ПРОСТІР РОСІЙСЬКОГО МІСТА ХІХ СТ. ЯК ОБ'ЄКТ ПІЗНАННЯ

У статті за допомогою комплексного, системного підходу аналізуються особливості культурного простору російського міста ХІХ ст. як поліфункціонального організму та виділяються його окремі елементи через призму культурних процесів. Розглянуті основні концепції та підходи до вивчення культурного простору російського міста як об'єкта пізнання та з'ясовані фактори, які впливали на його формування. Запропоноване уточнене визначення категорії «культурний простір міста». Основну увагу присвячено методології вивчення російського міста зазначеного періоду як феномену, звернуто увагу на те, що більшість історичних праць присвячена аналізу не культурного, а соціокультурного міського середовища, яке, як об'єкт дослідження, є значно ширшим. Акцентовано увагу на тому, що об'єктивістський підхід до аналізу російського культурного міського середовища є недостатнім, відповідно, акцент повинен бути перенесений на суб'єкт пізнання – городянина, його менталітет, причетність до життя міста. Виявлено, що культурний простір тогочасного російського міста слід розглядати як цілісну, багаторівневу систему, що передбачає комплексний та системний підхід до аналізу процесів, які у ній відбувалися. Встановлено, що методологічний інструментарій, який використовують сучасні російські історики-урбаністи, потребує перегляду. Зроблено акцент на тому, що одним з ефективних у дослідженні культурного простору міста і міського середовища загалом, окрім системно-функціонального підходу, є використання семіотичного підходу. Виявлено, що необхідне як комплексне дослідження культурного простору російських міст зазначеного періоду, так і локальні історичні студії, присвячені особливостям розвитку культурних процесів у губернських та провінційних містах. Зроблений висновок, що вивчення культурного простору російського міста як категорії та явища передбачає розкриття та аналіз факторів, необхідних для його існування. Виділені основні напрями дослідження російського міського культурного життя, які викликають інтерес сучасних дослідників, зокрема повсякденне життя російської провінції, гендерні аспекти життєдіяльності провінційного міста, соціокультурні сюжети.

Ключові слова: культурний простір міста, російське місто, об'єкт дослідження, методологічний інструментарій, комплексний підхід, городяни, ХІХ століття.

Постановка проблеми. У сучасному світі відбуваються потужні урбанізаційні процеси, зростає чисельність міст, розростається міський простір. У результаті місто сьогодні акумулює у собі і активно транслює існуючі у суспільстві економічні та соціальні процеси, відтворює його головні культурні сенси, розкриває систему культурних цінностей. За таких умов неабиякої актуальності набуває звернення до минулих етапів урбанізаційного процесу, під час якого формувалися витоки домінування міського способу життя, зокрема до специфіки формування культурного простору міст Східної Європи у ХІХ ст. та його впливу на соціально-політичне та соціально-культурне життя їх жителів.

Дослідження особливостей культурного простору східноєвропейських, і насамперед російських міст пов'язане з інтересом сучасних істориків-урбаністів до проблем соціальної історії та історії культури Росії, зокрема до соціально-культурних аспектів російської урбанізації. Без таких досліджень неможливо зрозуміти культурний потенціал та особливості російського міста як феномену, його відмінності від західноєвропейського міста, ціннісну систему російської міської культури доіндустріальної та індустріальної доби та роль міст як культурних осередків та носіїв суспільно-історичного прогресу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам культурного простору російського міста

присвячені праці радянських істориків І. Гревса [7], М. Анциферова [1; 2], М. Піксанова [24], М. Кагана [9; 10], які стояли біля витоків російської урбаністики і виробили погляд на російське місто як на багатофункціональний організм, який потрібно досліджувати насамперед через призму культурних процесів, які у ньому відбувалися. Вчені вперше в рамках системного підходу заявили про необхідність вивчення міста як особливого соціального, історичного та культурного феномену.

Через призму соціокультурного підходу міський культурний простір в російській історичній науці розглядався у працях В. Ільїна [8], В. Глазичева [5; 6], А. Бабаєва [3], О. Мастениці [19], І. Туліганової [28], М. Шилехіної [31].

Серед робіт з історії російського міста XIX ст. слід звернути увагу на статтю та монографії Б. Миронова, у яких автор звернув увагу на такий важливий складник міського культурного простору як світогляд та менталітет його жителів [20; 21; 22].

В останні десятиліття інтерес до вивчення історико-культурних процесів у російських містах у XIX ст. помітно зріс. Новаторський системно-функціональний підхід до вивчення суспільно-культурного середовища російського міста продемонструвала відома дослідниця Л. Кошман [14; 15]. Вона зосередила увагу на соціокультурних аспектах розвитку міського середовища, зокрема на обґрунтуванні образу російського міста як поліфункціонального організму та центра культурного тяжіння.

Культурне середовище міст та його вплив на перебіг соціокультурних процесів, які у ньому відбувалися, досліджували В. Козляков та А. Севостьянова [11], Т. Котлова [12], А. Купріянов [17], Л. Лемайкіна [18], Г. Міхеєва [23], М. Семенов [26], В. Чернічкіна [30] та інші.

Водночас ця проблематика стала об'єктом вивчення більшою мірою культурологів, ніж істориків, що, безумовно, пов'язане зі специфікою предмета дослідження. Слід звернути увагу і на те, що більшість історичних праць присвячена аналізу не культурного, а соціокультурного міського середовища, яке як об'єкт дослідження є значно ширшим. З огляду на це необхідне як комплексне дослідження культурного простору російських міст зазначеного періоду, так і локальні історичні студії, присвячені особливостям розвитку культурних процесів у губернських та провінційних містах.

Вимагає перегляду та ґрунтового аналізу сучасний методологічний інструментарій, який використовують історики-урбаністи.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є аналіз особливостей дослідження культурного простору російського міста XIX ст. як поліфункціонального організму та виділення його окремих елементів через призму культурних процесів.

Виклад основного матеріалу. Місто і культура – поняття, невіддільні одне від одного та настільки взаємопов'язані, що можуть утворювати цілісний об'єкт пізнання. Як організація простору і особливий соціум місто є одним з найсильніших втілень культурної спадщини багатьох поколінь. Російське місто як поліфункціональний організм за весь період своєї історії створило певний культурний простір, оскільки було центром культурного тяжіння, виступаючи яскравим та наочним мірилом рівня культури. Поліфункціональність міста зумовлює проблематику його пізнання. Ще на початку XX ст. російський історик І.М. Гревс писав: «Треба уміти підійти до складного предмету пізнання, зокрема зрозуміти місто, не тільки описати його, як красиве тіло, але й відчувати як глибоку, живу душу» [26, с. 25].

Враховуючи багатогранність та багатофункціональність міста, потрібен системний, комплексний підхід до його дослідження.

Розглянемо основні підходи до культурного простору російського міста як об'єкта пізнання. Комплексний міждисциплінарний підхід з'явився на зламі XIX–XX століть, коли наука проходила шлях синтезу напрацьованих знань, які існували у різноманітних предметних галузях. Такі дослідники як М.Вебер, Ф. Бродель, М. Анциферов, І. Гревс у своїх працях вивчали проблеми міста як особливого соціального, історичного та культурного феномену.

За допомогою системного, комплексного підходу місто та його культурний простір досліджували І. Гревс та М. Анциферов, розглядаючи його як багатогранний живий організм. Під час розробки нової наукової методології вивчення культурного середовища радянський історик та культуролог М.П. Анциферов досліджує предмет цілісно, як єдину, взаємопов'язану систему [31, с. 41].

Міждисциплінарний характер дослідження сформував і нові підходи до його вивчення – культурологічний, семіотичний, архітектурно-історичний, соціологічний, синергетичний,

Культурологічний підхід, який репрезентували у своїх дослідженнях М. Вебер, М. Анциферов, І. Гревс, А. Кармін, на думку М. Шилехіної, вирізняється різноманітністю характеристик та

особливим трактуванням міського культурного простору як об'єкта дослідження. [31, с. 40]. В контексті семіотичного підходу (Р. Барг, Г. Зім-мель, М. П. Анциферов) місто розглядається не як фізичне середовище, а як джерело інформації, яке формує його культурне середовище. В рамках архітектурно-естетичного підходу (К. Лінч, В. Глазичев), акцентується увага на естетичному сприйнятті міста його мешканцями.

Найбільш ефективним в урбаністичних дослідженнях слід визнати системно-функціональний підхід, за якого місто досліджується як система, яка складається з багатьох складників, які виконують певні функції.

Категорія «культурний простір міста», як і «культура» як об'єкт, досить складно піддається формулюванню. На цей час є декілька визначень цього феномену, проте вони лише частково розкривають його суть. Так, під міським культурним простором дослідники розуміють «рухливий в контурах образ, який виникає у результаті переломлення універсальних культуротворчих процесів у конкретно-індивідуальному міському середовищі». [16, с. 15].

На думку Л. Кошман, міський культурний простір – це «сукупність архітектурного образу, інфраструктури муніципального господарства, суспільно-культурного середовища», який має розглядатися як один найважливіших аспектів національно-культурної спадщини [15, с. 43].

Та у більш широкому сенсі ця категорія розглядається в урбаністичних дослідженнях як створений людьми штучний простір існування та самореалізації, організована сукупність фізичних, символічних об'єктів, технологій, ціннісних утворень, які включають у себе не тільки матеріальні, але і те, що М.П. Анциферов слідом за своїм учителем П.М. Гревсом характеризував як «душу міста» [2, с. 3–4]. З позицій сучасної науки остання складається з таких елементів та цінностей, як соціальна психологія міської спільноти, спосіб життя і менталітет городян, міжкультурна комунікація.

Отже, культурний простір міста – це не просто територія, сума видів діяльності, а система, яка зорганізується людиною, взаємопов'язана у всіх її частинах і елементах, жива, пульсуюча, цілісна, яка представляє життя міста як повноцінний культурний процес. Це свого роду універсальний простір, у якому зберігаються і усвідомлюються загальні процеси розвитку культури. Він виконує функції взаємодії між групами людей, одночасно відтворюючи глибокі культурні змісти, розкрива-

ючи ціннісну систему цієї міської культури. Як влучно відмітила А. Бабаєва, «коректно адекватно інтерпретований текст культурного простору міста дозволяє побачити глибинні структури людського суспільства, зрозуміти «душу» цього міста» [3, с. 27].

На нашу думку, можна надати таке узагальнене визначення об'єкта нашого дослідження: це простір, у якому відбувається культурне життя міста, та цілісна багаторівнева система, яка охоплює сферу матеріального виробництва, духовного життя, і яка характеризується їх співвідношенням і взаємодією.

Враховуючи його дуальну природу, культурний простір міста слід розглядати у двох площинах:

1) як частину історичного простору зі сформованими культурними, соціально-економічними та політичними особливостями:

2) як соціальне середовище з певними ціннісними, культурними та іншими характеристиками, яке формується городянами.

Як виглядав культурний простір російського міста та у чому полягає особливість та методологія його дослідження? Насамперед слід звернутися до тієї ролі, яке відігравало місто в культурно-інтеграційних процесах та суспільно-культурному житті тогочасної країни. У цьому контексті необхідно акцентувати увагу на тому, що позитивна динаміка розвитку міст у ХІХ столітті була результатом попереднього розвитку і значною мірою визначала культурний потенціал суспільства, який репрезентувала Росія. Зважаючи на специфіку дослідження, вивчення культурних процесів у міському середовищі має бути комплексним, адже саме за допомогою такого підходу можна поглянути на сутність російського міста як цілісного об'єкта дослідження та одночасно проаналізувати його складники (економічний, соціально-політичний, демографічний та інші).

Методологічний інструментарій, який застосовується дослідниками культурного простору російського міста ХІХ ст., складається як із загальних (метод системно-структурного аналізу, аналізу і синтезу), так і спеціальних методів дослідження: культурно-семантичного, який вивчає культурне середовище і об'єктом у якому виступає предметно-просторове середовище міста; історико-культурний, який дає можливість прослідкувати етапи розвитку містобудівної культури; соціокультурний, який розглядає динаміку культури у взаємозв'язку з соціальною динамікою (соціокультурними процесами, які відбуваються у міському середовищі). Останній, зокрема, є

одним з пріоритетних методів, який дослідники російської міської культури XIX ст. використовують найчастіше.

Основна складність вивчення культурного простору російського міста як предмета дослідження полягає в тому, що він не повинен бути описом окремих соціокультурних проявів. Насамперед необхідно виявити фактори, необхідні для існування міста як особливого типу поселення людей та носія особливого типу культури. Таких факторів, згідно з концепцією радянського історика М. Кагана, є чотири: географічний, архітектурний образ міста, художнє життя городян та характер їх основної діяльності. [10, с. 15–16]. Ми погоджуємося з точкою зору М. Кагана і детальніше проаналізуємо кожний з них.

Згідно з географічним чинником культурний простір міста має територіальну протяжність, у ньому чітко простежуються контури культурних центрів і периферії, столиці і провінційних міст. Російське місто XIX ст. у географічному контексті мало складну соціально-просторову структуру, яку утворювали території різного призначення, які взаємодіяли між собою. Це була своєрідна система, у якій відбувалася взаємодія двох середовищ – природного і культурно-антропогенного, створеного людиною. Останнє складалося з двох груп факторів – речових, створених людиною (насамперед архітектурно-містобудівне середовище), та ментальних установок городян.

Важливість дослідження архітектурного образу міста як фактора та носія особливого типу культури полягає у тому, що саме у галузі архітектури розпочалися зміни загальної соціокультурної ситуації в Європі. За рахунок активного перепланування, яке відбувалося у європейських містах і, зокрема, у містах Російській імперії впродовж усього XIX ст., російське місто до кінця століття набуло стильової єдності. Це вже була просторова структура, конструкція, зіткана з архітектури, комунікацій та культурних цінностей, яку історики-урбаністи називають «анатомією міста» [2, с. 23].

Оригінальну концепцію міського культурного простору російського міста XIX ст. запропонувала сучасна російська дослідниця Л. Кошман. Використовуючи комплексний підхід та метод системно-структурного аналізу, вона розглядає культурний простір тогочасного міста «як синтез технічних, соціально-економічних, транспортних, інформаційних та культурних складників», а зміни, які відбулися в архітектурно-просторовому просторі міст, пов'язуються з удосконаленням муніципального господарства та модернізацій-

ними процесами, які відбувалися в соціально-економічному та культурному житті російських міст у кінці XIX ст. [15]. Міський культурний простір розглядається Л. Кошман як певна система, яка «складалася з вулиць, площ, торгових рядів, церков» [14, с. 65]. Цей підхід допомагає більш цілісно охопити об'єкт дослідження, дозволяє враховувати усі різноманітні його елементи.

На думку дослідниці, у XIX ст. відбулися значні зміни у сприйнятті міста загалом і міського простору зокрема, у результаті чого в Росії з'явилося нове місто, яке набувало нових рис загальноєвропейського явища [15].

Вивчення культурного простору провінційного російського міста через комплексний підхід та метод порівняльного аналізу продемонструвала Н. Габдулова. Вона перераховує елементи культурного простору міст (громадські сади і бульвари, магазини, трактири, готелі, аптеки, громадські лазні, а також водогін та каналізацію тощо), зауважує, що майже в усіх губернських містах у центральній частині вже були бруковані вулиці, вуличне освітлення, та звертає увагу на те, що у повітових містах такі блага цивілізації зазвичай були відсутні. Але водночас універсальність у плануванні та використанні об'єктів інфраструктури провінційних міст, на думку дослідниці, поєднувалися зі збереженням місцевого міського колориту та просторової структури минулих століть [4, с. 42].

Загалом російські міста не набули сучасного вигляду: на відміну від західноєвропейських, «одягнутих у камінь», вони протягом усього XIX ст. залишалися переважно дерев'яними, навіть у кінці століття дерев'яні будівлі складали більше 60% усіх споруд у столицях і близько 80% – у провінційних містах європейської Росії [27, С. 195, 202]. Про одноманітність забудови, сумний образ російського провінційного міста 40-рр. XIX ст. свідчать спогади його сучасників.

Суть духовного (культурного) фактора як чинника формування та розвитку міського культурного середовища дослідники російського міста розуміють у забезпеченні городян закладами соціальної інфраструктури, необхідними для задоволення їх культурних потреб. У XIX ст. в російських містах була сформована розгалужена мережа освітніх та культурних установ, які стали носіями новаційної культури (бібліотеки, музеї). Культурне середовище міст формували і театр.

Значення культурного фактора як чинника формування та розвитку міського культурного середовища полягає у забезпеченні городян закладами

соціальної інфраструктури, необхідними для задоволення їх культурних потреб. Важливість його аналізу полягає у тому, що місто в усі часи було центром культурного життя, і у ньому був сконцентрований культурний потенціал суспільства. «Культурний простір міста визначало суспільно-культурне середовище», – підкреслювала Л. Кошман [15].

У російських містах у XIX ст. культурне середовище мало вигляд розгалуженої мережі освітніх та культурних установ (шкіл, бібліотек, музеїв, театрів), які стали носіями новаційної культури [14, с. 100]. На духовний рівень, менталітет та світогляд городян звернув особливу увагу російський історик Б. Миронов, який, зокрема, зробив висновок, що у жителів більшості російських міст (за винятком хіба що великих), навіть до середини XIX ст. він не відрізнявся від селянського [22, с. 332].

Міста Росії у XIX ст. хоча й були ще за зовнішніми ознаками дуже схожі на аграрні поселення, ставали центрами культурного життя і відігравали важливу роль у соціокультурній історії російського суспільства. Культура російського міста була багатогранна. Її особливістю був сильний адміністративний вплив – місто було оплотом бюрократії і апарату влади на місцях, – тому його культура була частиною офіційної культури. З іншого боку, місто було центром концентрації креативної, творчої культури – тут знаходилися навчальні заклади, культурно-просвітницькі установи, пов'язані з розвитком інноваційної культури, яка визначала суспільно-історичний прогрес загалом, формувалася культурно-інформаційна система, яка сприяла інтеграції культурних процесів. Один із засновників російської урбаністики М. Анциферов писав: «Усе, що проходило в царині релігії, знань, мистецтва, зародилося у місті» [2, с. 9].

Визначальний вплив на формування міського простору мав фактор характеру основної діяльності його жителів. Його роль та значення як важливого аспекту вивчення російського міста як феномену, відмінності від європейського міста важко переоцінити. Про патріархальність та відсталість російських міст, використовуючи дані про заняття їх мешканців, наголошує Б. Миронов. Вони свідчать про те, що більшість городян була зайнята у сільському господарстві, а міста загалом виконували аграрно-індустріальні та аграрні функції [22, с. 332].

Зважаючи на те, що протягом усього XIX ст. аграрна Росія домінувала над міською, місто відчувало великий вплив сільської громади

як на економічні процеси, так і на культурний побут населення. Природно, що Росія на кінець XIX ст. залишалася країною двох цивілізацій – європейської – міської, і традиційної – сільської. П. Ридзюньський щодо цього писав: «При багатьох окремих відмінностях місто і село у соціально-економічному відношенні уособлювало собою дві різні стадії капіталізму: місто – сформований капіталістичний комплекс, та село – нижчу, нерозвинену стадію» [25, с. 265]. Це багато у чому визначило схожість культурної ситуації у більшості провінційних міст Росії, що проявлялося у характері житла, умовах громадського і домашнього побуту, світогляді та відношенні до традиційних духовно-моральних цінностей городян.

Висновки. З наведеного вище можна зробити такі висновки:

1. Культурний простір російського міста XIX ст. як об'єкт дослідження є цілісною багаторівневою системою, тому потрібен комплексний, системний підхід до вивчення процесів, які у ньому відбувалися.

2. Культурний феномен російського міста полягав у тому, що воно, з одного боку, було матеріальним об'єктом, а з іншого – віртуальною реальністю, яка існувала як певна ідея.

3. Враховуючи те, що культурний простір міста XIX ст. складався не тільки з об'єктів виробничої сфери, але й стилю поведінки і спілкування городян, мотивів і мети їх діяльності, потрібно зауважити, що об'єктивістський підхід до аналізу культури міста, який фіксує увагу на мережі освітніх (шкіл, училищ) і культурно-просвітницьких установ (клубів, бібліотек, театрів, музеїв, художніх шкіл і училищ), є недостатнім для вичерпного аналізу феномена російського міста. Акцент повинен бути перенесений на суб'єкт – городянина, його менталітет, причетність до життя міста.

4. Сучасний методологічний інструментарій, який використовують російські історики-урбаністи, вимагає перегляду та ґрунтового аналізу. Одним з ефективних, на нашу думку, в дослідженнях культурного простору міста і міського середовища, окрім системно-функціонального підходу, є семіотичний підхід.

5. Дослідження культурного простору російського міста як категорії та явища передбачає розкриття та аналіз факторів, необхідних для його існування.

6. Зважаючи на специфіку дослідження, необхідне як комплексне дослідження культурного простору російських міст зазначеного періоду, так

і локальні історичні студії, присвячені особливостям розвитку культурних процесів у губернських та провінційних містах.

7. Головними напрямками дослідження мають бути вивчення повсякденного життя російської провінції, гендерні аспекти життєдіяльності провінційного міста, соціокультурні сюжети.

Серед тем, які викликають інтерес, можна відзначити трансформації повсякденних практик міщанського стану, розваги міських жителів, культура городян, формування міського соціокультурного середовища. Та одним з найбільш затребуваних у сучасній російській історіографії є вивчення ментальних уявлень городян про своє місто.

Список літератури:

1. Анциферов Н.П. «Непостижимый город...» Душа Петербурга. Петербург Достоевского. Петербург Пушкина. Санкт-Петербург : Лениздат, 1991. 335 с.
2. Анциферов Н.П. Пути изучения города как социального организма. Опыт комплексного подхода. Ленинград : Сеятель, 1926. 151 с.
3. Бабаев В.М. Роль міста в сучасному цивілізаційному розвитку. *Місто. Культура. Цивілізація*: матеріали IV міжнар. наук.-теорет. інтернет-конф., (м. Харків, квітень 2016 р.). Харків, 2016, С. 5–9.
4. Габдулова Н.Н. Культурное пространство провинциального города. *Труды Псковского политехнического института*. 2007. № 11. С. 40-43.
5. Глазычев В.Л. Городская среда. Технология развития: Настольная книга. М.: Ладья, 1995. 239 с.
6. Глазычев В.Л. Поэтика городской среды. *Эстетическая выразительность города*. М.: Наука, 1986. С. 130-156.
7. Гревс И. М. Монументальный город и исторические экскурсии. *Экскурсионное дело*. 1921. №1. С. 1-14.
8. Ильин В.Г. Город как концепт культуры: автореф. дисс. ... докт. социол. наук: 24.00.01. Ростов н/Д, 2004. 37 с.
9. Каган М. С. Град Петров в истории русской культуры. СПб.: Славия, 1998. 407 с.
10. Каган М. ЧС. Культура города и пути ее изучения. *Город и культура*: сб. науч. трудов. СПб., 1992. С. 15-16.
11. Козляков В. Н., Севостьянова А. А. Культурная среда провинциального города. *Очерки русской культуры XIX века*: в 6-ти т. / под. ред. Л. Д. Дергачева, Л. В. Кошман. М., 1998. Т.1. С. 125 -202.
12. Котлова Т. Б. Российская женщина в провинциальном городе на рубеже XIX – XX веков. Иваново: Ив ГУ, 2003.
13. Котлова Т. Б. Социокультурная среда в российском провинциальном городе в конце XIX – начале XX века: гендерный аспект. Иваново: Ив ГУ, 2001.
14. Кошман Л. В. Город и городская жизнь в России XIX столетия: Социальные и культурные аспекты. М.: РОССПЕН, 2008. 448 с.
15. Кошман Л. В. Культурное пространство русского города XIX - начала XXвв.: к вопросу о креативности исторической памяти. URL: https://nbpublish.com/library_read_article.php?id=639.
16. Культура города: проблемы инноваций: сб. научн. тр. / ред. В. Глазычева. М.: НИИК. 1987 (1988). 200 с.
17. Куприянов А. И. Русский город в первой половине XIX в. Общественный быт и культура горожан Западной Сибири. М.: АИРО - XX, 1995. 160 с.
18. Лемайкина Л. М. Культура русского уездного города: проблемы эволюции и типологии: на примере городов мордовского края XVII - начала XX в.: дис. ... канд. культурол. наук: 24.00.04. Саранск, 2000. 231 с.
19. Мастеница Е. Н. Культурное пространство города: пути постижения и интерпретации. *Труды Санкт-Петербургского государственного института культуры*. 2015.Т. 212. С. 223-237.
20. Миронов Б. Город из деревни: четырьеста лет российской урбанизации *Отечественные записки*. 2012. № 2. С. 259–276.
21. Миронов Б.Н. Русский город в 1740-1860-е годы: демографическое, социальное и экономическое развитие: монография. Ленинград : Наука, 1990. 271 с.
22. Миронов Б.Н. Социальная история России периода империи (XVIII – начало XX в.): в 2 т. Санкт-Петербург : Дмитрий Буланин, 2003. Т. 1. 548 с.
23. Михеева Г.А. Проблемы формирования и функционирования культурного ландшафта русского провинциального города в XV–XIX вв. (на примере города Малмыжа Кировской области) : автореф. дис. ... канд. ист. наук : 07.00.02. Чебоксары, 2006. 21 с.
24. Пиксанов Н.К. Областные культурные гнезда: Историко-краеведческий семинар. Москва ; Ленинград : ГИЗ, 1928. 148 с.

25. Рыдзюнский П.Г. Крестьяне и город в капиталистической России второй половины XIX века. М., 1983. 272 с.
26. Семенов М.Ю. Культурная жизнь русского губернского города в конце XIX – начале XX в. : по материалам г. Курска : дис. ... канд. ист. Наук : 07.00.02. Белгород, 2011. 217 с.
27. Семенов-Тянь-Шанский В.П. Город и деревня в европейской России : очерк по экономической географии. Санкт-Петербург, 1910. 212 с.
28. Тулиганова И.В. Город как культурный ландшафт. *Вестник ПАГС*. 2007. №13. С. 163–168.
29. Филько А. Изучение феномена города и городского пространства в современных исследованиях (историографический обзор). URL: https://nbpublish.com/library_read_article.php?id=15933
30. Черничкина В.А. Повседневная жизнь губернского города Владимира в последней трети XVIII – первой половине XIX века : автореф. дис. ... канд. ист. наук. : 07. 00. 02. Владимир, 2007. 22 с.
31. Шилехина М.С. Культурное пространство современного города как объект междисциплинарного исследования. *Культура и образование: научный журнал вузов культуры и искусств*. 2017. № 2 (25). С. 39–46.

Fytsyk L.A., Fytsyk I.D. CULTURAL SPACE OF THE RUSSIAN CITY OF THE XIX CENTURY AS AN OBJECT OF KNOWLEDGE

The article analyzes the features of the cultural space of the Russian city of the 19th century using a comprehensive, systematic approach. It is considered as a multifunctional organism and its individual elements are distinguished through the prism of cultural processes. The main concepts and approaches to the study of the cultural space of the Russian city as an object of knowledge are considered and the factors that influenced its formation are clarified. The specified definition of the category “cultural space of the city” is offered. The main attention is paid to the methodology of studying the Russian city of this period as a phenomenon. It is noted that the vast majority of historical works are devoted to the analysis of socio-cultural urban environment, not cultural, which, as the object of study, is much broader. Attention is focused on the fact that the objectivist approach to the analysis of the cultural environment of the city is insufficient; therefore, the emphasis should be shifted to the subject of knowledge - the city citizen, his mentality, involvement in the life of the city. It was revealed that the cultural space of the Russian city of those times should be considered as a holistic, multilevel system that requires a comprehensive and systematic approach to the analysis of the processes that took place in it. It has been established that the methodological tools used by modern Russian urban historians need to be revised. Emphasis is placed on the fact that one of the effective approaches in the study of the cultural space of the city and the urban environment in general, in addition to the system-functional approach, is the use of a semiotic approach. It was revealed that both a comprehensive study of the cultural space of Russian cities of the specified period, and local historical research devoted to the peculiarities of the development of cultural processes in provincial cities are necessary. It is concluded that the study of the cultural space of the Russian city as a category and phenomenon involves the disclosure and analysis of factors necessary for its existence. The main directions of research of the Russian city cultural life which are of interest to modern researchers, in particular, everyday life of the Russian province, gender aspects of life of a provincial city, sociocultural subjects are highlighted.

Key words: cultural space of the city, Russian city, object of research, methodological tools, complex approach, citizens, XIXth century.